

AKTYVŪS MOKYMO METODAI

„Minčių lietus“. Šis metodas parankus mokinių mąstymo įgūdžiams ugdyti, naujoms idėjoms generuoti. Jo esmė tokia: mokytojas, pateikęs klausimą ar pasiūlęs temą, paragina mokinius vardyti kuo daugiau galimų atsakymų į pateiktą klausimą ar pareikšti kuo daugiau minčių pasiūlyta tema. Svarbu, kad mokytojas ar jo paskirtas mokinys kilusias mintis surašytų lentoje ar dideliame popieriaus lape. Nuo vertinimų generuojant idėjas reikia susilaikyti. Svarbu, kad mokiniai būtų konstruktyvūs: ne kritikuotų, o rekomenduotų, nenukryptų nuo temos, kalbėtų po vieną, aktyviai klausytųsi vieni kitų. Jeigu mokiniai siūlo nerealius problemų sprendimo būdus, mokytojui pravartu būtų surengti diskusiją pateiktų idėjų realumo tema.

„Minčių lietus“ (proto mankšta) poromis. Šio metodo esmė ta, kad du mokiniai tarpusavyje vardija, ką žino arba tariaisi žinantys tam tikra tema (galima kelti ir klausimus). Šiai veiklai pamokoje paprastai skiriama apie penkias minutes. Šis metodas ypač naudingas mokiniams, nelinkusiems skelbti savo minčių didelei grupei. Įpratus dalytis mintimis su partneriu, įgyjama pasitikėjimo kalbėti ir didesnei auditorijai. Šio metodo pranašumas yra tas, kad bendraujant poromis vienu metu gali kalbėti gerokai daugiau mokinių, nei diskutuojant visai klasei (grupei).

„Blyksnis“. Šis metodas gali būti taikomas siekiant išsiaiškinti mokinių lūkesčius, mokymosi problemas, pomėgius, įgūdžius ir kt. Jo principas yra toks: kiekvienas mokinys pasako savo nuomonę nagrinėjamu klausimu, tačiau jam leidžiama kalbėti ne ilgiau kaip pusę minutės. Pageidautina kalbėtis susėdus ratu. Galima naudoti „prakalbinimo“ kamuoliuką ar kokį kitą daiktą, kuris metamas pokalbį pratęsti turinčiam mokiniui. Tas, kuris nenori pareikšti savo nuomonės, perduoda teisę kalbėti kitam. Jeigu kalbėtojas viršija numatytą laiko limitą, mokytojas bei grupė turi teisę nuspręsti, ar nutraukti pokalbį, ar ne. Tarp atskirų pasisakymų diskutuoti neleidžiama.

„Norų-nenorų“ metodas. Ugdant gyvenimo įgūdžius labai svarbu, kad temos, kuriomis bus kalbama pamokose, būtų įdomios ne tik mokytojui, bet ir mokiniams. Jeigu mokytojas mato, kad „Minčių lietaus“, „Blyksnio“ ar kitais metodais jam nepavyko išsiaiškinti mokinių lūkesčių, kad mokiniai vangiai dalyvauja pokalbiuose, diskusijose, jis gali pasinaudoti „Norų-nenorų“ metodu. Kiekvieno mokinio paprašoma parašyti, kokiomis temomis jis norėtų kalbėti ir kokių užsiėmimų formų pageidautų, bei kuo konkrečiau nurodyti, kokių temų jis nenorėtų liesti. Baigę individualiai formuluoti savo norus ir nenorus, mokiniai suskirstomi grupelėmis, ir dabar jau bendrai (raštu) formuluoja savo norus ir nenorus. Vėliau kiekviena grupelė išrenka po vieną atstovą, kuris visą klasę (grupę) supažindina su kolektyviniais grupelės pageidavimais.

Išklausius visų grupelių atstovus, galima aptarti bendras temas ir norus, galinčius sudaryti bendro darbo pagrindą. Jeigu buvo pareikšta tokių pageidavimų, kurių mokytojas negalės patenkinti, būtina kartu aptarti, kaip tuos norus galima įgyvendinti, pavyzdžiui, pasikviesti specialistą, surengti ekskursiją ar pan.

„Koncentrinių ratų“ metodas. Šis metodas padeda įveikti kalbėjimo baimės barjerą, nepasitikėjimo jausmą, padeda užmegzti ryšius, sudaro galimybę pasikeisti žiniomis ir patyrimu. Dalyviai sėdi arba stovi pasisukę vienas į kitą vidiniame ir išoriniame rate. Mokiniai, esantys vienas priešais kitą, kalbasi mokytojo pasiūlyta tema. Pasibaigus numatytam pokalbio laikui (pavyzdžiui, 5 min.), pasikeičiama partneriais, abiem ratams judant į priešingas puses. Temą reikia parinkti taip, kad ji atspindėtų abiejų partnerių interesus ir patyrimą, nes tik tokiu būdu gali užsimegzti dialogas. Nereikėtų šio metodo pernelyg užtešti - pakanka dviejų trijų pokalbio frazių.

„Burbulų dialogo“, arba sakinių pabaigimo, metodas - tai veikla, padedanti atskleisti mokinių suvokimą bei nuostatas vienu ar kitu klausimu. „Burbulų dialogas“ ypač tinka aptariant emocinės sveikatos stiprinimo temas, kalbant apie įsitikinimus ir jausmus. Mokiniams padalijamos nebaigtų sakinių, užrašytų burbuluose, kopijos, šiuos sakinius jie turės pabaigti. „Burbulų dialogui“ geriausiai tinka prieštaringi teiginiai, kad mokinių nuomonės skirtųsi. Galima, tarkim, modeliuoti situaciją, kurioje vienas mokinys yra nepatenkintas savimi, savo gyvenimu, o kitas jam mėgina įrodyti, kad toks įsitikinimas nepagrįstas. Mokiniai turi pabaigti sakinius burbuluose, įrašydami tai, ką jų nuomone, tie žmonės galėtų kalbėti. Jei nepakaktų vietos burbuluose, galima rašyti šalia jų. Pirmiausiai mokiniai dirba individualiai, kad išryškėtų nuomonių įvairovė ir kiekvienas būtų išgirstas bei išklaustas. Vėliau galima dirbti grupelėmis (po 3-5 mokinius) - tuomet burbuluose įrašyti teiginiai jau bus kolektyvinio darbo rezultatas. Galiausiai aptariami atskirų grupių darbai. Šiai veiklai galima skirti apie

30 min.

Interviu. Mokiniai pateikia iš anksto parengtus klausimus savo klasės draugams arba kitiems pasirinktiems asmenims. Interviu tikslas: išsiaiškinti konkrečią nuomonę ar informaciją. Jeigu imamas ne vienas interviu, susidaro galimybė ne tik išsiaiškinti respondentų supratimą ar žinias rūpimu klausimu, bet ir atlikti nuomonių analizę, sintezę bei vertinimą. Pasitelkęs šį metodą mokytojas gali sužinoti, kokias temas mokiniai norėtų plačiau gvildinti, kokiomis temomis jie iš viso neturi informacijos ir panašiai. Interviu metodą galima taikyti ir norint patikrinti, kaip mokiniai atliko namų darbus. Tokiu atveju jiems pasiūloma interviu būdu paklausinti vienam kitą. Siūlydamas klausinėti vyresnių žmonių apie mitybos ir sveikos gyvensenos įpročius, mokytojas tikisi, kad interviu bus naudingas naujų žinių šaltinis. Pamokos gale taikomas interviu metodas gali suteikti mokytojui informacijos apie pamokos temos aktualumą ir informatyvumą.

Stebėjimo metodas. Mokytojas gali skirti stebėtojus, kurie, stebėdami ir fiksuodami stebėjimų lape grupelių darbą, turėtų atkreipti dėmesį į nežodinio bendravimo, bendravimo modelio ir sprendimų priėmimo ypatumus.

Nurodymai stebėtojams. Įvertinant nežodinį mokinių bendravimą, būtina atkreipti dėmesį į grupės sandarą (ar joje yra lyderių, ar ši situacija keičiasi); į kūno padėtį (kaip mokiniai sėdi: pasilenkę, išsitiesę, sukryžiaavę rankas, rankas iškėlę virš galvos, atsukę nugaras); į judesius (ar sėdi ramiai, ar vaikšto, nenustygsta vietoje); į akis (kas į ką žiūri, kas stengiasi nežiūrėti į kitus); į būdus dėmesiui atkreipti; paramos išraišką; individualizmo apraišką (ar grupėje esama žmonių, kurie norėtų užduotį atlikti vieni patys, be grupės pagalbos).

Norėdamas išsiaiškinti bendravimo modelio ypatumus, stebėtojas turi įvertinti bendrą grupelės veiklą: kurie mokiniai kalba daug, kurie mažai, o kurie apskritai tyli; ar jie dirba poromis; kas su kuo kalba; ar klauso vieni kitų; ar pastebima kokių nors kalbėjimo pokyčių (gal daug kalbėjusieji tampa ramesni ar ramesnieji guviau įsitraukia į diskusiją); kaip elgiamasi su pasyviaisiais (ar jie ignoruojami, ar stengiamasi ir juos įtraukti į pokalbį).

Vertindamas sprendimų priėmimo grupelėje specifiką, stebėtojas turi atkreipti dėmesį į šiuos ypatumus: kas siūlo sprendimus (ar vienas kuris nors mokinytis, ar grupelės branduolys, aktyviausiai dalyvavęs diskusijoje); ar į visus pasiūlymus ir sprendimus kreipiamas dėmesys; ar priimant sprendimus atsižvelgiama į visų nuomonę; ar priėmus sprendimą pastebimas grupelės skilimas (jei taip, tai kokie santykiai klostosi tarp nugalėtojų ir nugalėtųjų).

Rašymas. Šio metodo pranašumai leidžia veiksmingiau mokytis bet kurios temos. Mokiniai lengviau išmoksta, kai prieš pradėdami tyrinėjimus apmąsto, ką žino ir ką norėtų sužinoti tam tikra tema. Perteikiant mintis rašytine forma, pirmiausia tenka pamąstyti, ką ir kaip parašyti: mokiniai įpranta labiau vertinti savo mintis, ne taip lengvai pasiduoda kitos nuomonės spaudimui.

Laisvasis rašymas. Geros idėjos neretai kyla esant tam tikrai įtampai. Mokinių paprašoma be perstojo penkias minutes rašyti viską, kas ateina į galvą, mąstant nurodytąją temą. Praėjus skirtam laikui, duodama dar viena minutė užbaigti pradėtą mintį, o paskui tai, kas spėta užrašyti, perskaitoma partneriui.

Vėliau atskiros poros kilusiomis idėjomis pakviečiamos pasidalyti su visa klase (grupe) arba mokinių paprašoma pabraukti labiausiai abejotinas mintis ir atkreipti dėmesį, ar diskutuojant (skaitant tekstą) tos abejonės išsisklaidys.

Dešimtys minučių esė ir kitoks laisvasis rašymas. Šis metodas, kai skaityto teksto ar klasės diskusijų pagrindu reikia parašyti 10 minučių esė, laisvai pasirenkant rašymo formą, padeda mokiniams koncentruoti mintis.

Kai kurie mokytojai tvirtina, kad jau pats rašymo veiksmas gali sudaryti sąlygas kūrybos protrūkiui. Kuo daugiau svarstome, dvejome, tuo mažiau tikimybių lieka tam kūrybos šaltiniui prasiveržti. Todėl imdamiesi laisvojo rašymo mokiniai rašo nesustodami. Negalėdami sugalvoti, ką rašyti, taip ir rašo: „Nesugalvoju, ką rašyti...“. Šio metodo tikslas - pasiekti, kad būtų rašoma nesigrežiojant atgal, nesigilinant, neanalizuojant ir nekritikuojant to, kas parašyta.

Kai baigiama rašyti, daugelis mokytojų pasiūlo mokiniams dar kartą sugrįžti prie savo rašinio, išskirti svarbiausias prielaidas ir parašyti naują esė, atsijojant tai, kas nereikšminga.

Penkių minučių esė. Šis metodas tinka pačioje pamokos pabaigoje, siekiant padėti mokiniams liautis mąstyti nagrinėjama tema, o mokytojams įvertinti klasės intelekto lygį. Per penkių minučių esė mokiniai turi atlikti dvi užduotis: parašyti vieną dalyką, kurį jie sužinojo iš šios temos, ir vieną klausimą, kuris jiems dar liko neaiškus. Surinkęs sąsiuvinius, mokytojas pagal mokinių esė gali planuoti kitos pamokos darbą, atkreipdamas dėmesį į tuos dalykus, kurie daugeliui mokinių dar liko neaiškūs.

„Dvipusis dienoraštis“. Tai būdas nurodyti skaitytojo ryšius su tomis teksto vietomis, kurios sukėlė didžiausią jo susidomėjimą arba siejasi su jo paties patirtimi. Toks dienoraštis ypač naudingas, kai mokiniai skaito ilgesnį tekstą ne per pamokas.

„Dvipusį dienoraštį“ mokiniai pasidaro per popieriaus lapo vidurį nubrėždami vertikalią liniją. Kairėje lapo pusėje jie turėtų pasižymėti mintį ar skaityto teksto dalį, padariusią jiems didžiausią įspūdį: galbūt priminusią jų pačių išgyvenimus, sukrėtusią juos, o gal paskatinusią prieštarauti autoriaus nuomonei. Dešinioji lapo pusė skirta mokinių komentarams: kodėl šią mintį (ar citatą) jie užsirašė į sąsiuvinį, apie ką susimąstyti ji privertė, kokių klausimų iškėlė. Pastabos į dienoraštį rašomos skaitant tekstą, o ne po to, kai jis jau bus perskaitytas. Mokytojas galėtų nurodyti, kiek apytikriai pastabų mokiniui reikėtų užsirašyti.

„Dvipusio dienoraščio“ nereikėtų naudoti diskutuojant, nes mokinyms, labai greitai užsirašęs tam tikrą skaičių jam reikšmingų minčių, vėliau gali būti neatidus.

„Trijų dalių dienoraštis“. Nagrinėdami kokią nors temą, mokiniai turi ne tik dirbti su šaltiniais, bet ir bendrauti su mokytoju. Net jei jų tyrinėjimus paskatina asmeninis smalsumas, naudinga juos kryptingai orientuoti. „Trijų dalių dienoraštis“ diena po dienos per visą kursą padės nukreipti mokinių tyrinėjimus, tai tarsi mokymo priemonė, būdas tai, kas išmokstama per pamokas, susieti su jų gyvenimu ne mokykloje.

Trys dienoraščio dalys atlieka skirtingas funkcijas. Pirmojoje mokiniai užsirašo savo reakciją į skaitomą tekstą ar diskusijas. Šioje dalyje galima pasinaudoti ir dvipusio dienoraščio formatu - vienoje puslapio pusėje užrašomos pastabos, kitoje - komentarai. Antroji trijų dalių dienoraščio dalis paliekama mokinių mintims ir asociacijoms nagrinėjama tema. Šios dalies medžiaga vėliau galbūt paskatins parašyti straipsnį ar referatą. Ar taip atsitiks, iš dalies priklauso ir nuo mokytojo: jis taip pat turėtų rašyti trijų dalių dienoraštį ir retsykais perskaityti klasei pastabas, kurias yra pasižymėjęs vidurinėje dalyje. Mąstydamas garsiai, mokytojas atskleidžia savo paskatas domėtis tam tikra tema, pasidalija su mokiniais idėjomis, įkvepiančiomis ji tolesniems tyrinėjimams, - tarsi įduoda jiems į rankas tyrinėjimų giją.

Trečioji dienoraščio dalis skirta laiškam mokytojui. Bent kartą per mėnesį mokinių paprašoma parašyti mokytojui laišką: pakomentuoti jo darbą per pamokas, pateikti klausimų, pasidalyti savo pasiekimais: ko išmoko per šį kursą, kokius tikslus sau kelia, kaip patobulėjo jų mokymasis ir pan. Laiške mokytojui mokinyms gali parašyti, su kokiomis kliūtimis susiduria savo tyrinėjimuose, kokios tikisi mokytojo pagalbos ir t.t. Mokytojas periodiškai (kas mėnesį) turėtų surinkti mokinių dienoraščius ir raštu atsakyti į kiekvieno mokinio laišką.

„Trijų žingsnių“ interviu. Suskirsčius mokinius grupelėmis po tris, skiriama užduotis paeiliui klausti ir atsakyti į klausimus. Pirmiausiai A mokinys klausinėja B mokinį. Tuo metu C mokinys svarbiausias mintis užrašo popieriaus lape. Paskui B mokinys pateikia klausimų C mokiniui. Dabar jau A mokinys užrašo jų mintis tame pačiame popieriaus lape. Galiausiai C mokinys imasi klausinėti A mokinį, o B mokinys užrašo jų dialogą. Tai puikus metodas, siekiant visus mokinius įtraukti į aktyvią veiklą: mokiniai turi atidžiai klausytis, kad neiškvepdami informacijos surašytų mintis, ir susikaupti, kad pateiktų klausimą draugui ar patys galėtų atsakyti.

Diskusijų metodai. Turininga ir dinamiška diskusija labai lengvai gali virsti mokytojo monologu. Kad šitaip neatsitiktų, mokytojui reikėtų pasirinkti kritiško padėjėjo vaidmenį.

Apskritai geriausias yra toks diskutavimas, kai mokinių smalsumas kreipiamas kryptingai. Taigi mokytojui tenka kritiškai vertinančio padėjėjo vaidmuo. J. T. Dillon (1988) rekomenduoja keturis žingsnius (ar metodus), kurių mokytojas turėtų imtis, siekdamas įtraukti mokinius į tokias diskusijas.

1. **Teigimas.** Tai būdas parodyti savo reakciją, supratimą ar poreikį išsiaiškinti tai, kas ką tik buvo pasakyta. Paprastai teigimas nereikalauja tokio tikslaus atsakymo kaip klausimas ir inspiruoja laisvesnę reakciją. Galima pasakyti: „Jei aš teisingai supratau, tavo manymu, sveikas gyvenimo būdas - tai...“ arba „Palauk, palauk, tavo supratimu, nėra nieko smerktino, jei viešose vietose rūkoma, o štai Andrius ką tik sakė, kad jam nemalonu, kai su juo kalbasi prisirūkęs...“. Arba: „Ką gi - teks pasirinkti, į kokią kavinę eiti: į tokią, kurioje leidžiama rūkyti, ar į tokią, kurioje rūkyti uždrausta“.

2. **Klausimai.** Savo pačių iškeltus klausimus mokiniai aptars kur kas entuziastingiau, nei pateiktus mokytojo. Štai kaip būtų galima juos paskatinti: „Kas iš to, kas pateikta tekste, liko neaišku?“, „Kam pritariate, o su kuo nesutinkate?“, „Kas dar liko neaptarta?“

3. **Ženklaai.** Mokytojo komentarai neretai būna pernelyg sureikšminami. Kur kas geriau, jei diskusiją jis palaikys ne žodžiais, o tam tikrais gestais ar ženklais. Nustebusi mokytojo veido išraiška gali paskatinti mokinį pagrįsti savo nuomonę. Iškeltos tarsi svarstyklės rankos paragins mokinius pasirinkti, ar jie pritaria vienam teiginiui, ar kitam. Draugiškas žvilgsnis padrąsins mokinį parinkti tinkamus žodžius savo idėjai apibūdinti.

4. **Tyla.** Pateikę klausimą, skirkite laiko atsakymui. Trijų, keturių ar penkių sekundžių pauzė kam nors bus puikus stimulus nutraukti tylą.

„Paskutinis žodis - mano“ - tai dar vienas būdas, kaip paskatinti diskusijas perskaičius tekstą (tiek pasakojamąjį, tiek aiškinamąjį). Šis metodas suaktyvins tylesnius ir pasyvesnius mokinius.

Skaitydami teksto ištrauką, mokiniai lapelyje ar nedidelėje kortelėje užrašo (būtinai nurodydami puslapį) vieną ar dvi citatas, kurios jiems atrodo ypač įdomios ar vertos komentarų.

Kita kortelės pusė skirta komentarams: galima su citata nesutikti, galima ją išplėsti arba kaip nors kitaip įvertinti. Korteles su citatomis mokiniai atsineša į kitą pamoką. Būtų gerai, jei mokinys, pakviestas perskaityti, ką parašė, galėtų nurodyti puslapį, iš kurio citata paimta, kad ir kiti galėtų ją susirasti.

Perskaitęs citatą, mokinys paragina klasės draugus pareikšti savo nuomonę tuo pačiu klausimu. Mokytojas privalo kontroliuoti, kad diskusijos nenukryptų nuo temos, nevirstų kandžiomis replikomis ar nereikšmingais komentarais. Mokytojas savo ruožtu taip pat gali pakomentuoti citatą.

Užbaigti citatos svarstymą pakviečiamas tas mokinys, kuris ją parinko. Jis garsiai perskaito savo komentarus, ir tai viskas - daugiau jokių diskusijų: kad ir kaip sunku būtų sutramdyti įsiaudrinusius mokinius, tolesni komentarai draudžiami.

Vėliau perskaityti pasirinktą citatą kviečiamas kitas mokinys, ir viskas pradeda iš naujo.

Šis metodas labai tinka ugdant mokinių vertybines orientacijas, toleranciją, kito žmogaus supratimą.

„Apskritas stalas“. Šio metodo esmė yra ta, kad mokiniai paeiliui apibendrina tai, kas buvo nagrinėta pamokoje. Jei laiko nedaug, užduotis atliekama žodžiu. Tačiau daug veiksmingesnis šis metodas yra tuomet, kai suskirsčius mokinius mažomis grupelėmis paprašoma, kad kiekvienas grupės narys įrašytų apibendrinamąją mintį. Mokytojui tai suteikia galimybę kontroliuoti, ar visi mokiniai gerai suvokė nagrinėjamą medžiagą.

„Pamąstykite, pasiskirstykite poromis, pasidalykite“. Šis metodas - tai operatyvi bendra mokymosi veikla, skatinanti mokinius apmąstyti tekstą ir padėti kolegoms perteikti savo idėjas. Per pamoką (ar skaitant tekstą) šios veiklos gali būti imamasi kelis kartus. Mokytojas iš anksto paruošia klausimą, paprastai neturintį konkretaus atsakymo, ir paprašo mokinių trumpai atsakyti į jį raštu. Vėliau, pasiskirstę poromis, jie stengiasi parengti bendrą atsakymo variantą, parodantį abiejų mokinių pateiktas idėjas. Pasidalyti šiais atsakymais mokytojas stengiasi pakviesti kuo daugiau porų, skirdamas joms po pusę minutės.